

ӘОЖ – 327-22

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ АРАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Адель-Асқарова Малика Ардаққызы

malideljay@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті
Халықаралық қатынастар факультетінің студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Батишева Б.М.

Соғыстан кейінгі еуропалық интеграция процесі батыс еуропалық инфрақұрылым мен экономиканы қалпына келтіруден басталды. XX ғасырдың қыркыншы жылдарының соңында құрылған экономикалық келісімдер мен ұйымдар себеп бодды. Оның басталуы үшін Бенилюкс Кеден одағы, экономикалық, әлеуметтік және мәдени ынтымақтастық және ұжымдық өзін-өзі қорғау туралы шарт және Еуропалық экономикалық ынтымақтастық ұйымы (ЭЫДҰ) қолайлы ынталандыру болды. Соғыстан кейінгі Еуропада жаңа саяси тәртіпті енгізуді жоспарлау барысында шешуші міндет еуропалық экономиканы қалпына келтіру болды деп танылды. Батыс еуропалық көшбасшылар тек тиімді және тиімді еуропалық экономика ғана қауіпсіздік пен дамудың жаңа құрылымдарын құруға негіз болатынын түсінді. Еуропаға көмектесудің американдық жоспары - Маршалл жоспары деп аталатын Еуропалық қалпына келтіру жоспары осы жоспарларға үлкен қолдау болды. Сол кезде Кеңес Одағының бұрынғы одақтасы, соғыстан кейін Орталық және Шығыс Еуропаның бақыланатын аумағында өзінің үстемдігіне ашулана бастады, антидемократиялық коммунистік идеологияны ашық насихаттап, үрейлене бастады және сонымен бірге еуропалықтарды жұмылдыру. Тек жалпы, үйлестірілген іс-қимылдар ғана Еуропа елдеріне Батыс Еуропа Кеңес Одағы ықпалына және Америка Құрама Штаттарының экономикалық үстемдігіне қарсы тұра алатын күш бере алады.

Соғыстан кейінгі жылдар Еуропада және әлемде (Шығыс-Батыс) жаңа, екі полярлы саяси конфигурацияның қалыптасу уақыты болды, бұл әлемді жаңа қарсыластыққа алып келді. Бір жағынан Батыс демократиясы, екінші жағынан Батыс демократиясына дұшпандық әскери Шығыс блогын құра отырып, тоталитарлық Кеңес Одағы және оған бағынышты жерсерік-мемлекеттер болды. Бұл конфигурация соғыстан кейінгі еуропалық интеграция процесіне шешуші әсер етті және батыстық қоғамдарды шешуші интеграциялық іс-қимылдарға жұмылдыруға ықпал етті. Еуропалық интеграция процесі Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін көп ұзамай басталды. Бұл фашистік Германия тудырған адамзат тарихындағы ең ірі және сонымен бірге ең қайғылы қарулы қақтығыстың қайғылы тәжірибесіне сүйенеді. Еуропадағы соғыстан кейін, дәлірек айтқанда оның батыс бөлігінде кәрі құрлық елдерінің жаңа жүйелі интеграциясын бастауға қолайлы жағдайлар туды.

Еуропалық интеграция процесінде Шенген аймағының келісімі маңызды рөл атқарды. 1984 жылы 13 шілдеде Германия мен Франция Саарбрюккенде өз азаматтарына ортақ шекарадан өтуді жеңілдету туралы келісім жасасты.[1] Келісім қолданыстағы шекара бекеттеріндегі бақылауды ғана қамтыды. Бенилюкс елдері де (Бельгия, Нидерланды, Люксембург) көп ұзамай келісімге қызығушылық танытты. Саарбрюккен келісіміне сілтеме жасай отырып, 1985 жылы 14 маусымда Шенгенде (Люксембург) Шенген келісімі деп аталатын жаңа келісім жасалды. Бұл еуропалық қауымдастықтарға мүше мемлекеттердің ортақ шекараларында бақылауды біртіндеп жоюға Шенген келісімі аквис-коммутатордың заңды тәртібінен тыс жасалды (Шенген келісімі Амстердам келісіміне эквиске енгізілді. Шенген келісімі 1995 жылы 26 наурызда күшіне енді. Келісім адамдарды ішкі бақылау арқылы алып тастап қана қоймай) қол қойған елдердің шекаралары, сонымен бірге олардың қауіпсіздік саясаты мен баспана беру саласындағы ынтымақтастығын нығайтты. Шенген келісімі жекелеген елдердің шекара маңындағы полиция ынтымақтастығын қамтыды. Осы келісімнің арқасында Шенген аймағының сыртқы шекара бақылауы айтарлықтай жақсарды және қылмыстың әр түрлі түрлерімен, әсіресе ұйымдасқан қылмыспен күрестегі ынтымақтастық. Шенген ақпараттық жүйесіне және Еуропалық Одақтың визалық ақпараттық жүйесіне қатысу.

XX ғасырдың сексенінші жылдарының екінші жартысы мен келесі онжылдықтың басы интеграциялық процестердің бәсеңдеу уақыты болды. Бұған Еуропада және әлемде болып жатқан оқиғалар, ең алдымен, коммунизмнің күйреуі және Кеңес Одағының күйреуі себеп болды. Батыс Еуропадағы экономикалық интеграция көзделген мақсаттарға жетті, бірақ соған қарамастан халықаралық аренадағы қауымдастықтардың саяси маңызы әлі де болса аса жоғары болған жоқ. Орталық және Шығыс Еуропадағы өзгерістер, «Берлин қабырғасының құлауы» және Германия мемлекеттерінің бірігуі (1990 ж. 3 қазан) еуропалық қауымдастықтар ішіндегі күрделі реформаларға мәжбүр болды. Серпінді құжат Еуропалық Одақ туралы Маастрихт шарты болды, ол 1993 жылы 1 қарашада күшіне енді. Құқықтық аспект бойынша шарт Еуропалық қоғамдастықтарды (Еуропалық экономикалық қоғамдастықты Еуропалық қоғамдастықпен алмастырды) құратын шарттарға өзгертулер енгізіп, қауымдастықтарға мүше мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықтың жаңа бағыттарын енгізді. Біртұтас сыртқы саясат және қауіпсіздік саясаты мен әділет және ішкі істер қоғамдастыққа мүше мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықтың бастапқы экономикалық саласына қосылды. Жаңадан құрылған Еуропалық Одақ Еуропалық Қоғамдастықтан, Еуропалық көмір және болат қоғамдастығынан және Еуропалық атом энергиясы қауымдастығынан тұрды.

Еуропалық Одақ пен Қазақстан 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан бері серіктес. 2015 жылдың желтоқсанында Еуропалық Одақ пен Қазақстан кеңейтілген серіктестік және ынтымақтастық туралы келісімге (ЕРСА) қол қойды. Орталық Азиядағы серіктеспен бірінші рет жасалған бұл жаңа келісім ЕО-Қазақстан қарым-қатынасын жаңа деңгейге көтеріп, ЕО-Қазақстан қатынастарының 25 жылдан астам уақытында маңызды кезең болды. ЕО-ға мүше барлық елдер мен Еуропалық парламент ратификациялаған ЕРСА 2020 жылдың 1 наурызында күшіне енді. ЕРСА ЕС пен оның мүше мемлекеттеріне Қазақстанмен өзара сауда мен

инвестицияны жеңілдету, әділет пен ішкі істер саласындағы ынтымақтастық, экономикалық және қаржылық ынтымақтастық, энергетика, көлік, қоршаған орта және климаттың өзгеруі сияқты негізгі саясат салаларында ынтымақтастықты дамытуға және нығайтуға мүмкіндік береді. және әлеуметтік мәселелер, мәдениет, білім беру және зерттеу. Аймақтық деңгейде 2019 жылғы ЕО-ның Орталық Азияға арналған стратегиясы аймақтағы жаңа мүмкіндіктерді пайдалану және ортақ міндеттерді бірлесіп шешу арқылы аймақтық ынтымақтастықты нығайтуға тамаша негіз болып табылады.[2]

Еуропалық Одақ (ЕО) мен Қазақстан тығыз экономикалық және сауда қатынастарын орнатты. ЕО бүгінде сыртқы сауданың 40% құрайтын Қазақстанның алғашқы сауда серіктесі болып табылады.

ЕО сонымен қатар Қазақстандағы алғашқы шетелдік инвестор болып табылады, оның үлесіне (жалпы) тікелей шетелдік инвестициялардың (ТШИ) 48% -ы және 2018 жылы таза ТШИ-дің шамамен 60% келеді.

ЕРСА Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы қатынастардың кеңейтілген құқықтық базасын орнатады. ЕРСА Сауда және кәсіпкерлік регламенттері ынтымақтастықты нығайту және ЕО мен Қазақстан компаниялары үшін төмендегідей салаларда жақсы реттеу ортасын қамтамасыз ету арқылы сауда және инвестициялық қатынастарды жеңілдетеді:

- қызмет көрсету саудасы;
- компанияларды құру және пайдалану;
- капитал қозғалысы;
- шикізат пен энергия;
- мемлекеттік сатып алу;
- зияткерлік меншік құқықтары.

Қазақстан Дүниежүзілік сауда ұйымына 2015 жылдың 30 қарашасында кірді. ЕО халықаралық сауда ережелері мен ережелерін қолдану арқылы елдің әлемдік экономикаға енуіне көмектесетін Қазақстанның қосылуын үнемі қолдайды.[3] Экономикалық және сауда қатынастары жыл сайынғы ЕО-Қазақстан Ынтымақтастық Кеңесінің күн тәртібіне енгізіліп, олардың серіктестіктегі маңыздылығын атап өтті. Сауда, инвестиция және кеден мәселелері бойынша техникалық пікірталастар ынтымақтастық комитетінде, сауда конфигурациясы ынтымақтастық кеңесінде және Брюссель мен Нұр-Сұлтандағы кедендік кіші комитеттерде үнемі өткізіліп тұрады. 2019 жылдың маусымында Қазақстан үкіметі мен ЕО компаниялары мен миссия басшылары арасында тұрақты және тікелей диалог жүргізуге мүмкіндік беретін «ЕО-Қазақстан» жоғары деңгейлі іскерлік платформасы іске қосылды. Саудадағы, әсіресе агроөнеркәсіптік кешендегі техникалық кедергілерді төмендету жөніндегі ынтымақтастық сияқты ЕО мен Қазақстандағы бизнес үшін ортақ мүдделер, сондай-ақ салық заңнамасы, атап айтқанда салықтық құқық бұзушылықтарды қылмыстық жауапкершіліктен босату перспективалары.

ЕО мен Қазақстан көптеген құралдар арқылы даму мәселелері бойынша тығыз жұмыс істейді. Қазақстан ЕС-тен Еуропалық демократия және адам құқықтары құралы, тұрақтылық пен бейбітшілікті нығайту құралы, ядролық қауіпсіздік құралы, серіктестік пен білім беруді қолдау құралы және ERASMUS + арқылы алмасу арқылы қаржылық және техникалық көмек алуға құқылы. бағдарлама. Сонымен қатар, Қазақстан даму және ынтымақтастық құралынан аймақтық бөлуге құқылы. 2019 жылдың қараша айында Еуропалық Одақтың Нұр-Сұлтандағы өкілдігі сауда-саттықты, заңның үстемдігін және Орталық Азиядағы инвестиция мен өсуді қолдау үшін жалпы сомасы 28 миллион еуроны құрайтын үш аймақтық бағдарламаны іске қосты. 2014 жылдан бастап, орташа кірісі жоғары ел мәртебесіне байланысты Қазақстан бұдан әрі Даму және Ынтымақтастық Инструментінен екіжақты қаражат алмайды.[4] Алайда ЕО Қазақстанның дамуына қолдау көрсетуді жалғастыруда және аймақтық және тақырыптық бағдарламалар арқылы қолдау көрсетеді.

ТАСИС (TACIS - Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына техникалық көмек) - Еуропалық Одақтың ТМД-дағы экономикалық реформалар процесін жеделдетуге көмектесетін бағдарламасы. 1991 жылы басталған Тацис бағдарламасы Еуропалық Одақтың Шығыс Еуропа мен Орталық Азияның 12 еліне (Армения, Әзірбайжан, Беларусь, Грузия, Қазақстан, Қырғызстан, Молдова, Ресей, Тәжікстан, Түркменстан, Украина және Өзбекстан) арналған бастамасы болып табылады. Еуропалық Одақ пен осы серіктес елдер арасындағы үйлесімді және табысты экономикалық және саяси байланыстарды дамытуға ықпал етуі керек Оның мақсаты серіктес елдердің саяси бостандық пен экономикалық өркендеуге негізделген қоғамды дамыту жөніндегі бастамаларын қолдау болды. Тацис бұл мақсатты нарықтық экономика мен демократиялық қоғамға көшуді қолдау үшін ноу-хау трансфертін гранттық қаржыландыру арқылы жүзеге асырды.[5] 1991 жылдан 2003 жылға дейін бағдарлама Моңғолияға да таралды, бірақ кейін ол елде АІА бағдарламасы іске қосылды. Қазақстанда ТАСИС бағдарламасын жүзеге асыру үшін арнайы механизмдер жасалды. Осылайша, ТАСИС рәсіміне сәйкес ұлттық үйлестіруші тағайындалды, ол елдер үкіметтері атынан ТАСИС бағдарламасын үйлестіреді. Ұлттық үйлестіруші техникалық көмек бағдарламасын қадағалайды және біздің үкіметтің басымдықты бағдарламаларды анықтауға, оларды жүзеге асыруға және алынған нәтижелерді бағалауға тиімді қатысуын қамтамасыз етеді. 1992 жылы мамырда Қазақстан Республикасы Министрлер Кабинетінің қаулысымен Б.И. Ізтілеуов Қазақстан Республикасынан ТАСИС бағдарламасы бойынша ұлттық үйлестіруші болып тағайындалды. 1995 жылдың қаңтарынан бастап бұл міндеттер премьер-министрдің бірінші орынбасары Н.А.Исингаринге жүктелді. Экономика министрі А.Тілеубердин ТАСИС ұлттық үйлестірушісінің орынбасары болып тағайындалды. 1996 жылдың мамырынан бастап ұлттық үйлестірушінің функцияларын Экономика министрі О.Е.Шөкеев жүзеге асырды. Содан кейін У.Джандосов ТАСИС бағдарламасының ұлттық үйлестірушісі болып тағайындалды. Қазіргі уақытта республикадан ТАСИС бағдарламасының ұлттық үйлестірушісі - Экономика және сауда министрі Ж.А.Кулекеев.

Республикада ТАСИС бағдарламасын іске асыру бойынша жұмысты ұйымдастыруды Еуропалық Одақ Комиссиясы мен Қазақстан үкіметінің келісімімен құрылған Үйлестіру бюросы жүзеге асырады. Үйлестіру кеңсесінің негізгі міндеті - тараптар арасындағы ынтымақтастықтың басым бағыттарын анықтау, сонымен қатар ақпарат жинау және қаржыландыруға сұраныстарды бағалау. Ол сондай-ақ ұлттық деңгейдегі жобалардың іске асырылуын үйлестіреді және ТАСИС жобаларының Қазақстандағы барысын бақылауға көмектеседі. Үйлестіру кеңсесі - бұл кез-келген әкімшілік органдардың құрамына кірмейтін және ұлттық үйлестірушінің бақылауымен тікелей жұмыс істейтін автономды құрылым. Ұлттық үйлестіруші мен үйлестіру кеңесі Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы ынтымақтастық дамып келе жатқан ұйымдық негізді білдіретін шешуші рөл атқарады. ТАСИС бағдарламасы Қазақстан үкіметімен және ел экономикасының барлық дерлік маңызды салаларымен, ең алдымен министрліктер мен ведомстволармен, қауымдастықтармен, ірі банктермен, оның ішінде Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкімен, академиялармен, университеттермен ынтымақтастықта жұмыс істейді. Үйлестіру кеңсесі 1994 жылы сәуірде ресми түрде ашылған Еуропалық Одақ Комиссиясымен тығыз байланыста жұмыс істейді. Күнделікті басқаруды үкімет тағайындаған директор жүзеге асырады, оған шақырылған консультанттар көмектеседі. Консультанттар Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Еуропалық Одақ Комиссиясы арасындағы байланыс және ақпарат арнасы ретінде әрекет етеді.

Бүгінгі таңда бағдарлама шеңберінде басқару құрылымдары дамыған кезде бұл функцияларды Қазақстан жағы едәуір дәрежеде орындайды деп айтуға болады.

ТАСИС бағдарламасының Қазақстандағы көп қырлы қызметінің бағыты Еуропалық Одақ пен Қазақстан келіскен Индикативті бағдарлама деп аталатын жоспармен анықталады. Төрт жылдық кезеңге жасалған индикативті - бұл Қазақстанда ТАСИС бағдарламасын жүзеге асыруды реттейтін негізгі құрал. Индикативті бағдарлама - бұл ТАСИС бағдарламасы аясында

Еуропалық Одақ қызметінің барлық басым бағыттарын көрсететін құжат.[6]1991 жылға арналған ТАСИС-тің алғашқы индикативті бағдарламасын әзірлеуге дейін үш бағыттағы бастамаларға қолдау әзірленді: азық-түлік тарату, оқыту және энергетика. Бірінші бөлімде, атап айтқанда ЕО-ның азық-түлік өнімдерін тарату - ТАСИС үкіметке азық-түлік өндіретін ауылшаруашылық кәсіпорындарын қайта құру мен жаңартуда қолдау көрсетті.[7] Кадрларды даярлау саласында Қазақстанның мемлекеттік органдарды қайта құру және әлеуметтік және білім беру саласында қолдау көрсету сияқты мәселелерді шешуге бағытталған күш-жігеріне көмек көрсетілді. Ынтымақтастықтың үшінші бағыты - энергияны үнемдеуге көмектесу және өнеркәсіпте, саудада және үй шаруашылығында электр энергиясын пайдаланудың тиімділігін арттыру.

Зерттеу жұмысты қорытындылай келсек Қазақстан ЕО-мен тығыз қарым-қатынас орнатудың кез-келген мүмкіндігін қолдайды, өйткені ел экономикалық және саяси интеграция ауқымды түрде одан әрі дамуға және жаңаруға әкелетінін түсінеді.Қазақстан коммунизмнің ауыр тізбегінен шыққаннан бері өсу мен дамуды жеделдету үшін ЕО қолдауына сүйенді. және Кеңес Одағы. ЕО 350-ден астам жобаны қаржыландырды, олар негізінен жергілікті және аймақтық мемлекеттік құрылымдарды нығайту, әділет секторын реформалау және т.б. арқылы мемлекеттік секторды реформалауға бағытталған. ЕО мен Қазақстан көптеген құралдар арқылы даму мәселелері бойынша тығыз жұмыс істейді.Қазақстан Еуропалық Одақтан демократия және адам құқықтары құралы, тұрақтылық пен бейбітшілікті ілгерілету құралы, ядролық қауіпсіздік құралы, серіктестік құралы және ERASMUS + бағдарламасы арқылы білім беруді қолдау мен алмасу арқылы қаржылық және техникалық көмек алуға құқылы.Сонымен қатар, Қазақстан даму және ынтымақтастық құралынан аймақтық бөлуге құқылы. 2019 жылдың қарашасында Еуропалық Одақтың Нұр-Сұлтандағы өкілдігі сауда-саттықты, заңның үстемдігін және Орталық Азиядағы инвестиция мен өсуді қолдау үшін жалпы сомасы 28 миллион еуроны құрайтын үш аймақтық бағдарламаны іске қосты.2014 жылдан бастап, жоғары кірісті ел мәртебесіне байланысты Қазақстан бұдан әрі даму және ынтымақтастық құралы бойынша екіжақты қаржыландыруды алмайды. Алайда ЕО Қазақстанның дамуына қолдау көрсетуді жалғастыруда және аймақтық,тақырыптық бағдарламалар арқылы қолдау көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиетер тізімі

1. The history of the European Union / [Электрондық ресурс] URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en
- 2.Kazakhstan and the EU / [Электрондық ресурс] URL: https://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan_en/1367/Kazakhstan%20and%20the%20EU
3. Kazakhstan and European union. Kazakhstan has to take most important things from cooperation with Europe – new technologies, knowledge and experience. As it’s known the core of European achievements is they are fundamental. / [Электрондық ресурс] URL: <https://articlekz.com/en/article/18652>
4. Программа ТАСИС в Казахстане / [Электрондық ресурс] URL: https://studbooks.net/2209399/ekonomika/programma_tasis_kazahstane
5. Программа ТАСИС в Республике Казахстан Казахстане / [Электрондық ресурс] URL: <https://stud.kz/ru/referat/show/91305>
6. Деятельность программы ТАСИС в сфере высшего образования в Республике Казахстан / [Электрондық ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-programmy-tasis-v-sfere-vysshego-obrazovaniya-v-respublike-kazahstan>